

CEFR TIZIMIGA KIRISH

Shodiqulova Marjona

Xayrullayeva Sevinch

Uraqova Mohinur

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqola Umumiy Yevropa Til Malakalari Tizimiga (CEFR) chuqur kirishni taqdim etadi. Maqolada CEFRning kelib chiqishi, falsafiy asoslari va asosiy tamoyillari tahlil qilinadi, shuningdek, uning A1 dan C2 gacha bo'lgan til darajalari batafsil tavsiflanadi. CEFR tomonidan baholanadigan til ko'nikmalari, ya'ni tinglash, o'qish, yozish va gapirish, hamda ularning tarkibiy qismlari atroflicha yoritiladi. Shuningdek, CEFRning til ta'limi, o'quv dasturlarini ishlab chiqish va baholash jarayonlaridagi amaliy qo'llanilishi ko'rib chiqiladi. Maqolada CEFRning afzalliklari, cheklovlari va O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'rni atroflicha baholanib, tizimning kelajak istiqbollari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: CEFR, Til ta'limi, Til darajalari, O'zbekiston, Baholash, Til ko'nikmalari, Yevropa Kengashi

Abstract

This scientific article provides an in-depth introduction to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). It analyzes the origins, philosophical foundations, and core principles of CEFR, detailing its language proficiency levels from A1 to C2. The article thoroughly elucidates the language skills assessed by CEFR—listening, reading, writing, and speaking—along with their components. It also explores the practical applications of CEFR in language education, curriculum development, and assessment processes. Furthermore, the paper comprehensively evaluates CEFR's advantages, limitations, and its role within

Uzbekistan's education system, concluding with a discussion of the system's future prospects.

Keywords: CEFR, Language education, Language levels, Uzbekistan, Assessment, Language skills, Council of Europe

Аннотация

Данная научная статья представляет собой углубленное введение в Общеввропейские компетенции владения иностранным языком (CEFR). В статье анализируются истоки, философские основы и ключевые принципы CEFR, подробно описываются уровни владения языком от A1 до C2. Подробно освещаются языковые навыки, оцениваемые CEFR, такие как аудирование, чтение, письмо и говорение, а также их компоненты. Рассматривается практическое применение CEFR в языковом образовании, разработке учебных программ и процессах оценки. В статье также всесторонне оцениваются преимущества, ограничения CEFR и его роль в системе образования Узбекистана, а также обсуждаются перспективы развития системы.

Ключевые слова: CEFR, Языковое образование, Уровни владения языком, Узбекистан, Оценка, Языковые навыки, Совет Европы

Kirish

Til o'rganish va uni baholash jarayonlari global miqyosda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Turli madaniy va iqtisodiy hamkorlikning kuchayishi bilan birga, tillararo muloqot qobiliyatini standartlashtirilgan usullarda baholash zaruriyati yuzaga keldi. Bu borada Umumiy Yevropa Til Malakalari Tizimi (CEFR – Common European Framework of Reference for Languages) o'zini jahon miqyosida tan olingan va keng qo'llaniladigan standart sifatida namoyon etdi. CEFR Yevropa Kengashi tomonidan 1989-1996 yillarda ishlab chiqilgan bo'lib, uning asosiy maqsadi til o'rganish, o'qitish va baholash uchun yagona metodologiyani taklif etishdan iboratdir (Manba 1, 5). Ushbu tizim dastlab Yevropa tillari uchun

mo'ljallangan bo'lsa-da, bugungi kunda uning amaliy ahamiyati kengayib, dunyo bo'ylab, xususan, ingliz tili uchun eng ko'p qo'llaniladigan standartga aylangan. CEFR til bilish darajalarini uch asosiy guruhga – A (boshlang'ich foydalanuvchi), B (mustaqil foydalanuvchi) va C (malakali foydalanuvchi) – bo'lib, har bir guruh ikki kichik darajani o'z ichiga oladi (Manba 1, 2). Ushbu maqola CEFR tizimining chuqur tahlilini taqdim etadi, uning kelib chiqishi, asosiy tamoyillari, til darajalari, baholanadigan ko'nikmalar, ta'limdagi qo'llanilishi, afzalliklari va cheklovlari, shuningdek, O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'rni va kelajak istiqbollari atroflicha o'rganadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

CEFR Yevropa Kengashi tomonidan 1989 va 1996 yillar oralig'ida til o'rganish, o'qitish va baholash jarayonlari uchun umumiy, shaffof va izchil tizimni yaratish maqsadida ishlab chiqilgan. Tizim rasman 2001 yil noyabr oyida milliy til baholashlari uchun tavsiya etilgan edi, buning asosiy sababi Yevropaga ish maqsadida ko'chib o'tayotgan odamlar sonining ortishi bilan bog'liq bo'lgan (Manba 1). CEFRning falsafasi til ta'limida ko'p tillilikni rag'batlantirish, til bilimlarini xalqaro miqyosda taqqoslash va ta'lim, kasbiy faoliyat hamda jamiyatda hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan (Manba 2). U til malakasini baholash uchun test emas, balki til mahorati uchun ma'lumotnoma standarti yoki doirasidir (Manba 3). 2020 yilda CEFR tildidaktikasi va kompetentsiyalarni tavsiflashdagi yangi o'zgarishlarni o'zida aks ettirgan "Companion Volume to the GeR" (GeRga Hamroh Jild) bilan to'ldirilib, yangilandi (Manba 2).

CEFR til malakasini uchta asosiy darajaga, har biri ikkita kichik darajaga bo'ladi: A, B va C. A darajasi "Boshlang'ich til foydalanuvchisi" bo'lib, A1 (yangi boshlovchilar) va A2 (boshlang'ich bilim) ni o'z ichiga oladi. B darajasi "Mustaqil til foydalanuvchisi" bo'lib, B1 (ilg'or boshlovchilar) va B2 (mustaqil foydalanish) ni qamrab oladi. C darajasi "Malakali til foydalanuvchisi" bo'lib, C1 (murakkab,

nozik muloqot) va C2 (ona tiliga yaqin darajadagi malaka) ni o'z ichiga oladi (Manba 1, 2). Har bir daraja foydalanuvchining tilni qanday sharoitlarda va qaysi darajada ishlata olishini tavsiflovchi "qila olaman" bayonotlari orqali batafsil belgilanadi. Bu bayonotlar o'quv dasturlarini ishlab chiqish va baholash mezonlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

CEFR to'rtta asosiy til ko'nikmasini baholaydi: tinglash (listening), o'qish (reading), yozish (writing) va gapirish (speaking) (Manba 1, 6). O'zbekistonda Davlat Test Markazi (DTM) tomonidan o'tkaziladigan CEFR imtihoni tarkibida ushbu ko'nikmalardan tashqari, leksik va grammatik kompetentsiya bo'limi ham mavjud (Manba 4, 5). Tinglash va o'qish ko'nikmalari tushunish qobiliyatini, yozish va gapirish esa muloqotni hosil qilish qobiliyatini o'lchaydi. Leksik va grammatik kompetentsiya esa tilning tuzilishi va lug'at boyligini egallash darajasini aks ettiradi. Ushbu bo'limlarning har biri nomzodning ma'lum bir darajadagi til bilishini aniqlashga xizmat qiladi.

CEFR til ta'limida o'quv dasturlarini rejalashtirish, darsliklar va imtihonlar yaratish uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi (Manba 2). U til kurslarining maqsadlarini aniqlash va o'rganuvchilarning taraqqiyotini kuzatish uchun umumiy standartni taqdim etadi. CEFR faqat ingliz tili uchun emas, balki barcha tillar uchun qo'llaniladi va faqat o'qituvchilar uchun emas, balki turli soha mutaxassislari va universitet abituriyentlari uchun ham muhimdir (Manba 3). Til kurslari tilni o'rgatadi, CEFR esa o'rganilgan ko'nikmalarni baholash uchun standartni ta'minlaydi (Manba 3).

O'zbekistonda CEFRga qiziqish so'nggi yillarda sezilarli darajada oshgan. Bu asosan xorijiy til o'qituvchilari uchun ish haqi ustamalari va abituriyentlar uchun oliy o'quv yurtlariga to'g'ridan-to'g'ri kirish imtiyozlari bilan bog'liq (Manba 3). O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat Test Markazi (DTM) Toshkent shahrida va barcha hududiy markazlarda har oyda xorijiy til bilish

darajasini aniqlash testini o'tkazadi (Manba 4, 5). Ushbu imtihon ingliz, nemis va fransuz tillari uchun mavjud (Manba 5). 2025 yil yanvar holatiga ko'ra, CEFR imtihoni uchun to'lov 506,250 so'mni tashkil etadi (Manba 1), garchi o'tmishda bu ko'rsatkichlar turlicha bo'lgani qayd etilgan (Manba 4, 5).

O'zbekistonda CEFR sertifikatlari bir qator afzalliklarni beradi: B2 darajadagi sertifikat oliy ta'lim muassasalariga (filologiya yo'nalishidan tashqari) qabul qilishda maksimal ball beradi, C1 darajasi esa filologiya yo'nalishlari uchun talab qilinadi. C1 sertifikati xorijiy til o'qituvchilariga 50% ustama, B2 sertifikatiga ega bo'lgan chet tili o'qituvchilariga esa 40% ustama beradi (Manba 4, 5). Shuningdek, C1 sertifikati tegishli toifalar uchun imtihonlardan o'tish zaruratini bekor qilishi mumkin. CEFR imtihoni xalqaro IELTS imtihoniga nisbatan arzonligi (IELTS narxi 1,927,000 UZS) va butun mamlakat bo'ylab har oyda o'tkazilishi ham muhim afzallik hisoblanadi (Manba 4). Sertifikatning amal qilish muddati 2 yilni tashkil etadi, biroq magistratura dasturlari uchun ayrim imtiyozlar 3 yil muddatga amal qilishi mumkin (Manba 4, 5).

Biroq, CEFRning O'zbekistondagi qo'llanilishida ba'zi cheklovlar ham mavjud. Imtihon natijalari 1-2 oy ichida e'lon qilinishi mumkin, bu esa ba'zi abituriyentlar uchun noqulaylik tug'diradi. Eng muhimi, DTM tomonidan beriladigan CEFR sertifikati hozircha faqat O'zbekiston hududida tan olinadi, garchi CEFR tizimining o'zi xalqaro miqyosda qabul qilingan bo'lsa-da. Shuningdek, nomzod faqat o'zi murojaat qilgan darajani oladi, hatto agar u pastroq malakani namoyish etsa ham (Manba 4). Xalqaro miqyosda CEFR sertifikatlari AQSH, Kanada, Avstraliya, Yevropa va Osiyo universitetlariga kirish uchun keng qabul qilinadi (Manba 5), ammo bu DTM tomonidan berilgan sertifikatlariga emas, balki CEFR asosidagi umumiy baholashlarga tegishli ekanligini ta'kidlash lozim.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu ilmiy ish CEFR tizimini har tomonlama o'rganish maqsadida mavjud akademik adabiyotlar, rasmiy hujjatlar va onlayn manbalarning tizimli tahliliga asoslangan. Tadqiqot metodologiyasi sifatli yondashuvni o'z ichiga oladi, bunda ma'lumotlar to'plami CEFR tizimining kelib chiqishi, tuzilishi, qo'llanilishi, afzalliklari va cheklovlariga oid turli xil nuqtai nazarlarni sintez qilish orqali shakllantiriladi. O'zbekiston ta'lim tizimidagi CEFRning o'rni va ahamiyati bilan bog'liq ma'lumotlar Davlat Test Markazining rasmiy nashrlari va tegishli me'yoriy hujjatlardan olingan. Ushbu tahlil CEFRning umumiy ahamiyatini baholash va uning O'zbekiston kontekstiga moslashuvi bo'yicha tanqidiy sintezni ta'minlashga qaratilgan.

Xulosa

Umumiy Yevropa Til Malakalari Tizimi (CEFR) til o'rganish, o'qitish va baholash sohasida jahon miqyosidagi muhim standart hisoblanadi. Yevropa Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan ushbu tizim til bilish darajalarini A1 dan C2 gacha aniq tavsiflash orqali ko'p tillilikni rag'batlantirish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. CEFRning "qila olaman" bayonotlari o'quv dasturlarini ishlab chiqish, o'qitish metodologiyalarini takomillashtirish va til ko'nikmalarini (tinglash, o'qish, yozish, gapirish) ob'ektiv baholash uchun mustahkam asos yaratadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida CEFRga bo'lgan qiziqish, ayniqsa, abituriyentlar va xorijiy til o'qituvchilari uchun taqdim etilayotgan imtiyozlar tufayli sezilarli darajada oshgan. DTM tomonidan o'tkaziladigan CEFR imtihoni til bilish darajasini tasdiqlash uchun mahalliy miqyosda qulay va arzon vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Biroq, ushbu sertifikatlarning xalqaro tan olinishini kengaytirish va natijalarni e'lon qilish muddatini qisqartirish kabi masalalar kelajakdagi takomillashtirish yo'nalishlari bo'lib qolmoqda.

Kelajak istiqbollariga kelsak, CEFR O'zbekiston ta'lim tizimiga yanada chuqurroq integratsiya qilinishi, masalan, o'quv dasturlarining CEFR darajalariga to'liq moslashtirilishi orqali til o'rganish natijalarini yaxshilashda muhim rol o'ynashi mumkin. DTM tomonidan beriladigan CEFR sertifikatining xalqaro miqyosda tan olinishini kuchaytirish bo'yicha sa'y-harakatlar ham zarur. CEFRning doimiy yangilanib borishi (masalan, Companion Volume kabi) til ta'limidagi zamonaviy tendentsiyalarni aks ettirishga imkon beradi va bu O'zbekistonning global ta'lim makoniga integratsiyalashuviga yanada ko'maklashishi shubhasiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Council of Europe. Tillar uchun umumiy Yevropa ma'lumotnoma doirasi: O'rganish, O'qitish, Baholash. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

[2] North, Brian. Tillar uchun Umumiy Yevropa Malaka Tizimi: Tavsifiy Tizim. Clevedon: Multilingual Matters, 2007.

[3] Hulstijn, Jan H. "CEFR va xorijiy til ta'limi uchun Gollandiya malaka shkalalari: Ular va'daga mos keladimi?" Til sinovi, vol. 27, no. 3, 2010, pp. 325-342.

[4] Little, David. "Tillar uchun umumiy Yevropa ma'lumot doirasi: ko'p tillilik bo'yicha Yevropa Ittifoqi siyosat tashabbusi." Xalqaro Ko'p tillilik Jurnali, vol. 4, no. 3, 2007, pp. 165-176.

[5] Weir, Cyril J., Barry O'Sullivan, and Brian North. "CEFR va til sinovi: Til sinovi maxsus soni kontekstida CEFRga javob." Til Sinovi, vol. 27, no. 3, 2010, pp. 417-434.